

Utrechts erfgoed: DE PAREL VAN HET ZUIDEN

Eerste Nederlandsche fabriek van Gereedschappen opgericht in 1916 te Hoograven (Utrecht-Zuid) als parel aan de ketting van het industrieel Vaartse Rijn- erfgoedlint.

Een bedrijf dat in zijn contextuele benadering de cultuurhistorische criteria verdiept.

1. Productie gericht op de spoorwegen én op Nederlands-Indië
2. Bijzondere arbeiderspopulatie uit met name Duitsland
3. Eerste Ned. experiment met betonwoningen in Duitse architectuur (1920)
4. Plan inrichting tot Jutphase groente en fruitveiling (1925)

Historie

07-01-16: opgericht als NV met als president commissaris J.Blooker woonachtig in Huis ter Heide (een van de commissarissen was woonachtig op Java). Directeur werd A.P.J.Nortier, woonachtig Jutphaasche weg 27a. Hij kwam uit Ned.Indië en zijn twee dochters bleven daar. Kapitaal 250.000 guldens. Aandeelhouders: NV Billiton Maatschappij, A.Stoop, NV Ned.Indische Handelsbank, P.Burger en dhr. G.J.A.Steen (die voor ondermeer het inbrengen van het fabrieksmerk extra aandelen ontving) De fabriek trad in liquidatie op 29 mei 1925 en werd per 5 december 1933 opgeheven.

1. Productie gericht op de spoorwegen én op Nederlands-Indië

Het maken van gereedschappen, zoals schoppen, spaden, patjols (hakken) en overige aanverwante artikelen, evenals smeedwerk voor spoorwegmateriaal was de reden van oprichting. Tijdens de bouw van de fabriek, in oktober 1915, brak een staking uit en men had pech met het lossen van de stoomketel die in de Vaartse Rijn kopje onder ging.

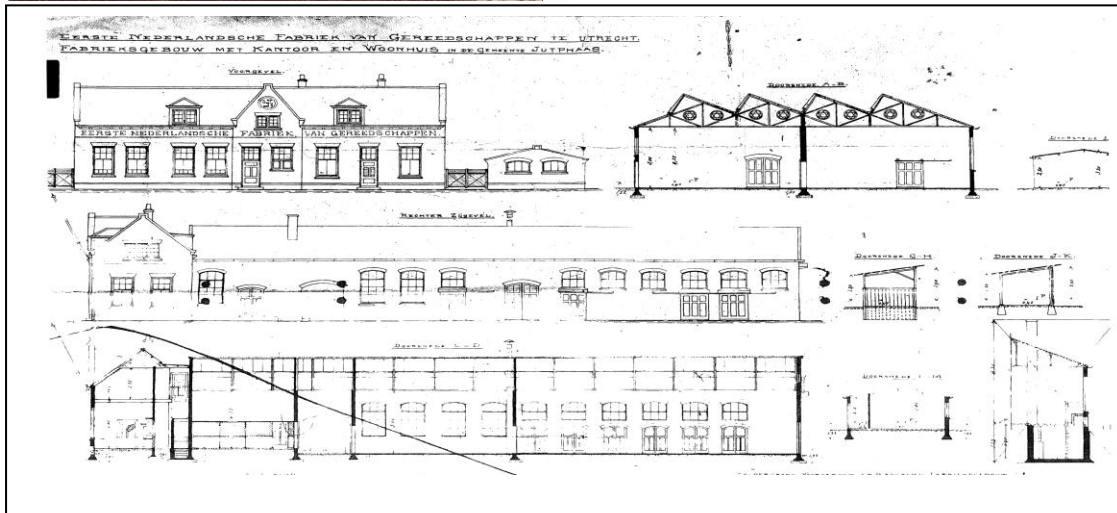
Dhr.G.Steen had als spiritueel symbool de Swastika ingebracht (de verticale lijn voor het Kosmische Bewustzijn en de horizontale lijn voor het Scheppende Principe. Het heiligste symbool binnen het Hindoeïsme en Jainisme). De NSDAP hees pas in de zomer van 1920 voor het eerst een swastika-vlag. Het zal in Indië zeker aangesproken hebben als dit teken was in gestanst op de gereedschappen . Het is waarschijnlijk dat de tegel uit de fabriek Holland vanwege de teloorgang niet verder meer als relatiegeschenk is gebruikt bij de opening in 1916. Het feit dat een gouden ketting met het Swastika teken werd verstrekt duidt daar op. (later in de tijd kon dit niet meer gedragen worden).

Dhr. Piehler boekhouder en dhr. Nortier dir.

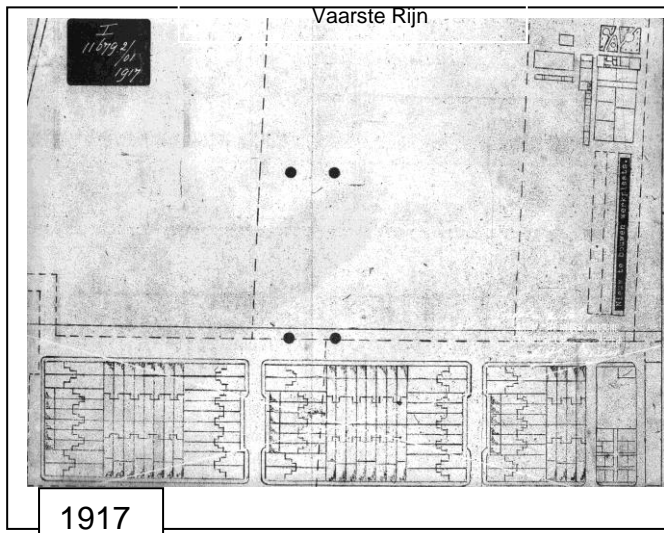
Dhr Kamman mevr Piehler en zuster An

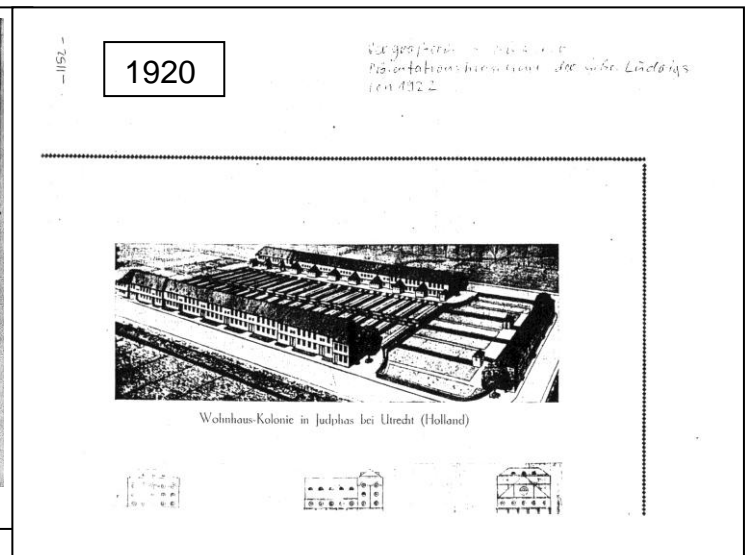
2. Bijzondere arbeiderspopulatie uit met name Duitsland

Al vóór 1900 waren grote groepen Duitsers de armoede ontvlucht. Zij kwamen met name af op de seizoensarbeid en ambulante handel in het iets welvarender Nederland. Zij bevolkten ondermeer de krochten en de stegen rond de Gansstraat, de Oosterkade en de Helling. De huisvesting was hemel-schreiend. Als er al wat verdiend werd dacht men eerder aan het onderhouden van de achterblijvers of aan het beleggen in huisvesting thuis met de achterliggende gedachte ooit weer naar *die Heimat* terug te keren. De stad Utrecht wilde omstreeks 1900, ondermeer vanwege de volksgezondheid, de huisvesting aanpakken en bedrijfjes als de smerige Oosterkadese lakmoesfabriek verbannen. Het was een uitkomst dat op het grondgebied van Jutphaas arbeiderswoningen werden gebouwd, een zg. Wohnhauskolonie onder Duitse architectuur. Vanuit Utrecht kon je er komen via een oud jaagpad lang het kanaal, de zg. Oude Kerkweg, of via een grote omweg langs het Houtensepad en de (oude) Liesbosweg, maar ook simpelweg het overhaalpontje nemend bij de Jutfaseweg.

De directeur van de gereedschappenfabriek behoefde slechts de allerbeste krachten te selecteren die zich in hun Duitse huis als *In die Heimat* waanden. Het was wel behelpen zonder fatsoenlijk drinkwater en zonder electra. De fabriek kreeg wel aansluiting wel in 1915. Pas in februari 1925, toen de fabriek in liquidatie kwam, verschenen er 5 petroleumlampen in het buurtje, waarvoor boerderijbewoner Filippi verantwoordelijk werd en rond die tijd kon men water betrekken van een tankwagentje dat geregeld langs de Liesbosweg kwam. De wegaansluiting met Utrecht via de Hoogravenseweg kwam pas in 1927 gereed.

1917

1920

Wohnhaus-Kolonie in Jutphaas bei Utrecht (Holland)

3. 1ste experiment in Nederland met betonwoningen in Duitse architectuur(1920)

De eigenaren van de gereedschappenfabriek hadden tevens een enorme lap goedkope grond gekocht tussen de (huidige) Karperstraat, Liesbosweg Verlengde Hoogravenseweg en Julianaweg en al in januari 1917 lag er een plan om tegelijkertijd met de uitbreiding van de fabriek maar liefst 90 woningen te realiseren. Wat de woningen betreft kwam er uiteindelijk een bescheidener opzet in 1920 en de fabriek werd pas hierna vergroot . Een van de eigenaren van de fabriek was bevriend met de gebroeders R.en H. Vorster uit Hagen (Ruhrgebiet) die daar een gelijkaardig bedrijf bezaten. Zij raadden aan om de architect Leopold Ludwigs te contracteren om "Eine Arbeiter und Beambtensiedlung von 24 Häusern zu leisten" Mogelijk was er in Duitsland amper werk door politieke instabiliteit en economische malaise (Weimar republiek) en hij had al een aardige naam opgebouwd ondermeer met de bouw van het Lagerhaus in Hagen in 1911. (heden ten dagen monument, stroming Hagenener Impulsen).

Das Lagerhaus te Hagen

Bouwmateriaal gelost op kade bij Stoop

1920

Er werd in de polder gebouwd op puur weiland waar een meter zand overheen was gekruidd. Zoals elders in Oud Hoograven vormden de sloten van de noord/zuid gerichte cope-ontginningen van omstreeks 1150 de contouren. Bouwmateriaal werd gelost op de kade van de kunstmest-mengfabriek Stoop (later Neerlandia) en men legde zoals gebruikelijk rails om de bouwstoffen te vervoeren via karretjes met paard als trekker. Het is best mogelijk dat de gebr. Lutters, die op het Heulterrein aan de Jutfa-se weg al vanaf 1908 actief waren met een diversiteit aan betontoepassingen (van septic-tanks tot dakpannen) de leverancier waren van de stenen.

Het is bijna ondenkbaar dat temidden van het hart van de baksteenindustrie van Utrecht voor beton gekozen werd. Op luttele meters afstand had buurman Mijnlief zijn steenfabriek de Liesbosch per 1916 zojuist voorzien van een moderne ringoven. In 1918 had hij al zijn prachtige ceramiekbedrijf HOLLAND ten grave moeten dragen (kern huidige Pastoe). De dakpannen zullen afkomstig geweest zijn van de fabriek van de overkant van de Vaartse Rijn , want de Stoompannen- en Aardewerfabriek OOG in 't ZEIL van Jan van der End die ook op geringe afstand ten noorden van het bouwterrein lag was per 1917 gestopt. In 1995 is in Hagen een expositie en een tv-uitzending gewijd aan het architectenbureau Ludwigs waarbij ook nadrukkelijk ingezoomd werd op de bijdrage uit Jutphaas (per 1954 Utrecht).

In tegenstelling tot bijv. Betondorp Amsterdam kwam er al in april 1934 een roemloos einde aan de betonwoningen. Ze waren nog geen 15 jaar na de bouw uitgeleefd en het was er smerig, vuil en vol ongedierte. De beurscrash van Wallstreet sloeg ook hier toe. De bewoners waren bitter arm geworden. De overlevering vertelt dat, om toch iets van vlees te proeven, de bewoners een kuiltje in de grond groeven om er een stukje ranzig brood in te doen. Ze hoopten erop dat een spreekwoord zich hier door liet lokken. Een stukje gaas, een stokje en een touwtje deden de rest. De gemeente Jutphaas had het plan opgevat de huizen uit te branden maar de boeren van de Liesbosweg maakten hier bezwaar tegen vanwege de kans op overslaan van het vuur naar de strodaken en de hooibergen. Juist in die tijd was er een boerderij afgebrand. In april 1934 kwam er een verbod van B & W op het moedwillig afbranden. Men hield daarbij rekening met de inmiddels grote houtopslagplaatsen van Wiert/Duprée die de plaats van de gereedschappenfabriek had ingenomen, met de Utrechtse Houtcentrale als buurman. De "Arbeiter und Beamtensiedlung" werd dat jaar afgebroken.

4. Plan inrichting tot Jutphase groente en fruitveiling (1925)

De verbouw van groente en fruit was sterk toegenomen. De gunstige ligging en de kwaliteit der gronden maakten verdere uitbreiding van kwekerijen onbegrensd. Voor 85000 guldens dacht de gemeente Jutphaas uiterst voortvarend Utrecht voor te zijn met het bouwen van een praktisch en modern ingericht veilinggebouw zoals in het Westland gebruikelijk was. Nevenbedrijven als een krattenfabriek, groenten-zouterijen en drogerijen evenals reparateurs voor vrachtwagens zouden zich voor eigen rekening aanpalend kunnen vestigen. De zojuist leeggekomen gereedschappenfabriek, samen met de ernaast gelegen houthandel Witzand waren dé aangewezen plek. Een koopje.